

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი

გიორგი ახვლედიანის სახელობის ენათმეცნიერების
ისტორიის საზოგადოება

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities

State Language Department

Giorgi Akhvediani Society for the History of Linguistics

Scientific Conference Dedicated to The Georgian Language Day

ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი

სამეცნიერო კონფერენცია

Scientific Conference

DEDICATED TO THE GEORGIAN LANGUAGE DAY

თეზისები
ABSTRACTS

აპრილი 12 April
თბილისი/Tbilisi

2024

სამეცნიერო და საორგანიზაციო კომიტეტი:

პროფესორი ნანა გაფრინდაშვილი

პროფესორი გიორგი ალიბეგაშვილი

პროფესორი ნაირა ბეპიევი

ასოცირებული პროფესორი თინათინ ბოლქვაძე

ასოცირებული პროფესორი ეკატერინე ნავროზაშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი ნინო პოპიაშვილი

ბაკალავრიატის სტუდენტი ბექა შენგელია

ბაკალავრიატის სტუდენტი ნიკა ხაჩიძე

რეგლამენტი:

მოსხენება – 20 წუთი

დისკუსია – 5 წუთი

სამუშაო ენა – ქართული

Scientific and Organizing Committee:

Professor Nana Gaprindashvili

Professor Giorgi Alibegashvili

Professor Naira Bepievi

Associate Professor Tinatin Bolkvadze

Associate Professor Ekaterine Navrozashvili

Doctor of Philology Nino Popiashvili

Student Beka Shengelia

Student Nika Khachidze

Time limit:

Report – 20 min

Discussion – 5 min

Working language – Georgian

ცირა ბარამიძე
Tsira Baramidze

გმნის „თემის“ ნანოსინტაქსი ქართულ ენაში
Nanosyntax of the Verb “Theme” in the Georgian Language

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქართული გმნა, გმნის თემა, თემის ნიშნები,
ნანოსინტაქსი

Keywords: Georgian verb, verb “Theme”, verb “Theme” markers, nanosyntax

მოხსენებაში გაანალიზებულია ზმნური ფუძის ნაირსახეობის, ე.წ. თემის საკითხი ნანოსინტაქსის მეთოდოლოგიით. აღსანიშნავია, რომ ზმნის სისტემაში ფუძისა და მასთან დაკავშირებული თემის საკითხი რთული და პრობლემურია (ტერმინი და შესაბამისი ცნებები – ზმნის თემა, თემის ნიშანი – დამკვიდრდა ა. შანიძის მიერ). მეცნიერებაში დღემდე არ არსებობს საკითხის გადაწყვეტა – რა არის თემა და რა არის თემის ნიშნების ფუნქცია? კითხვა უფრო მეტია, ვიდრე გარკვეული პასუხი აღნიშნული საკითხის შესახებ. თემა და თემის ნიშანი გვაქვს როგორც ძველ ქართულში, ისე ახალ ქართულში. ქართული ენის ამ ორ ეტაპზე ვითარება ერთგვარი არაა, რაც ადასტურებს იმას, რომ თემა ცვალებადი ლინგვისტური ფენომენია (კატეგორიას ვერ დავარქმევთ და ვერც მორფოლოგიურ ფუნქციას განვსაზღვრავთ, მიუხედავად იმისა, რომ თემის ნიშნებად გვაქვს მორფოლოგიური ელემენტები, რომლებიც კონკრეტულ ზმნურ ფორმებთან გვაქვს, კონკრეტულთან არა, მისი მორფოლოგიური, თუ მორფოსინტაქსური ფუნქცია კი გაურკვეველია, უფრო ზუსტად, ჩვენ ვერ ვხედავთ, რადგან ენაში არ არსებობს რაიმე ელემენტი ან სტრუქტურა ფორმოობრივად, რომელსაც შესაბამისი ფუნქცია არ გააჩნდეს. რატომ გაჩნდა თემა ქართულში ანუ რა სახის სისტემის რეინტერპრეტაციას, განონასწორებას წარმოადგენს თემის გაჩენა ქართულში, რისი კომპენსაციაა იგი? რამ და რატომ დაჩრდილა თემის ნიშნების ამოსავალი ფუნქცია ქართულში? რა არის ზოგადი (საერთო) ფუნქცია თემის ნიშნისა? რით განსხვავდება ცალკეული თემის ნიშნების გამოყენება ერთმანეთისაგან? ერთგვარია თუ არა თემის ნიშნის ფუნქცია ძველსა და ახალ ქართულში?

მოხსენებაში გაანალიზებულია არსებული მოსაზრებები თემის შესახებ (ა. შანიძე, არნ. ჩიქობავა, ბ. ჭორბენაძე, გ. მაჭავარიანი, გ. გოგოლაშვილი, ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია...). გამოკვეთილია, რომ თემის ნიშანთა განაწილებას ახალ ქართულში საფუძვლად ედება გვარის კატეგორია. ხოლო კითხვა, თუ რამ გამოიწვია ეს ცვლილება ახალ ქართულში და ძველ ქართულში და რა იყო პრინციპი თემის ნიშანთა განაწილებისა, ან საერთოდ ეს პრინციპი არსებობდა თუ არა, რა ინვევდა სისტემის რღვევას, კვლავ კითხვად რჩება.

ჩვენი ამოცანაა ქართულის ენობრივი სისტემები (ლაბილურობა, ერგატიულობა, უღვლილების მოდელის დიაქრონიული ცვლა (კლასოვანი>პიროვანი), ასპექტი...) განვიხილოთ ზმნის თემის საკითხთან გადაკვეთაში. უნდა აიხსნას, რატომ დაეფუძნა ზოგი ზმნა მარტივ თემას და ზოგი რთულს და რით უკავშირდება ეს საკითხი სერიებად ჩამოყალიბების დიაქრონიულ პროცესს ქართულში. ზმნის თემის გაჩენა სერიებად დაყოფამდე არ მოხდებოდა, რადგან თემა ზმნის ფუძის ნაირსახეობაა, რომელიც არის საფუძველი დრო-კილოთა I და II სერიის ფორმათათვის. II სერია რომ ამოსავალია, ამას ადასტურებს თემის საკითხიც ამ სერიაში. ძველი ქართული წარმოადგენს ერთგვარ გარდამავალ პერიოდს უღვლილების სისტემის ჩამოყალიბებაში და ამ პერიოდში უღვლილების ჩამოყალიბების პროცესი იმდენად წინ იყო წასული, რომ უკვე ძველ ქართულში ცალკეული თემის ნიშნების განაწილების საფუძველი ძნელად ასახსნელია. რატომ? თუ თემის ცვლილებათა ტენდენციიდან გამომდინარე, თემის ნიშანთა განაწილების საფუძვლად ახალ ქართულში გვარის კატეგორია მიიჩნევა, გვარი კი ქართულში მეორეულია, უნდა ვიფიქროთ, რომ თემა ეს არის ის სინტაქსური ფენომენი (სინტაქსური „ატომი“), რომელიც ბევრად უფრო მცირეა, ვიდრე ტრადიციულად მიაჩნდათ, ეს არ არის არც მხოლოდ მორფემები და არც სიტყვები და სიტყვათა კავშირი, არამედ ეს არის ქართული ენის ნანოსინტაქსური სპეციფიკური სისტემა-სტრუქტურა თავისი ქვესისტემებით (ერგატიულობით, კლასის კატეგორიით, რომელიც უკვალოდ არ გამქრალა, ლაბილურობით...), მათი გადაკვეთის ადგილები (კვანძები) კიდევ უფრო მცირეა, ვიდრე მორფემები და ეს არის ფუნდამენტური, ინდივიდუალური მახასიათებლები, რომლებიც გაერთიანებულია ახალი სინტაქსური სტრუქტურის შესაქმნელად, მათ შორის სიტყვებისა და ფრაზების ჩათვლით. ქართული ენის ისტორიაში ახალი სისტემა-სტრუქტურა – ე.წ. თემა – არის სისტემის ცვალებადობის შედეგად სისტემის რეინტერპრეტაცია, ახალი სისტემა, რომლის მატერიალიზებული ელემენტებიც (-ავ, -ამ, -ებ, -ობ...) განიცდიან რეინტერპრეტაციას იმგვარად, რომ ინახავენ ამოსავალ ფუნქციურ დატვირთვას. ნანოსინტაქსური მიდგომა გვაძლევს დანვრის-ლებითი ანალიზის საშუალებას, რათა ავხსნათ თემის ფენომენი უფრო დიდი სიზუსტით, ვიდრე ეს დიდი სინტაქსური ერთეულებია:

თემის ნიშნები (მორფემები) ან თუნდაც სიტყვები (მმნები) და სიტყვათა კავშირები.

The report analyzes the variety of verb stems, the so-called “Theme” issue with nanosyntax methodology. It should be noted that in the verb system, the issue of the stem and the subject related to it is complex and problematic (the term and corresponding concepts – verb “Theme” and verb “Theme” markers – were established by A. Shanidze). In science, there is still no solution to the question – what is the “Theme” and what is the function of the signs of the “Theme”? This question is more than a certain answer about the said matter. We have “Theme” and verb “Theme” markers both in Old Georgian and in New Georgian. The situation in these two stages of the Georgian language is not the same, which proves that the “Theme” is a changing linguistic phenomenon (we cannot call it a category and we cannot define its morphological function, even though we have a morphological element as a sign of the “Theme”, which we have with specific verb forms and not with concrete; its morphological, if the morphosyntactic function is unclear, more precisely, we cannot see it, because there is no element or structure in the language that does not have a corresponding function. Why did the “Theme” appear in Georgian, that is, what kind of system reinterpretation, balancing is the emergence of the “Theme” in Georgian, what is it a compensation for? What and why overshadowed the original function of theme signs in Georgian? What is the general (common) function of “Theme” markers? How does the use of individual “Theme” markers differ from each other? Is the function of “Theme” markers the same in Old and New Georgian?

The report analyzes the existing opinions on the “Theme” (A. Shanidze, Arn. Chikobava, B. Jorbenadze, G. Machavariani, G. Gogolashvili, I. Gigineishvili, V. Topuria...). It is highlighted that the distribution of “Theme” signs in New Georgian is based on the “Voice” category. And the question of what caused this change in New Georgian and Nld Georgian, and what was the principle of distribution of “Theme” signs, or whether this principle existed at all, what caused the breakdown of the system, still remains unknown.

Our task is to consider the language systems of Georgian (lability, ergativity, diachronic shift of the conjugation model (class>personal), aspect...) in the intersection with the “Theme” of the verb. It should be explained why some verbs were based on a simple “Theme” and some on a complex one, and how this issue is related to the diachronic process of forming verb series in Georgian. The emergence of the verb “Theme” would not have occurred before the division into series, because the “Theme” is a variant of the verb stem, which is the basis for the forms of the tense series I and II. The fact that the II series is the starting point is confirmed by the issue of the “Theme” in this series.

Old Georgian represents a kind of transitional period in the formation of the system of conjugation and the process of formation of conjugation in this period was so advanced that the basis of the distribution of individual “Theme” “Theme” markers in old Georgian is difficult to explain. Why? If, based on the trend of “Theme” changes, the category of “Voice” is considered the basis of the distribution of “Theme” markers in New Georgian, and the “Voice” is secondary in Georgian, we should consider that the “Theme” is a syntactic phenomenon (syntactic “atom”), which is much smaller than traditionally thought, it is not only morphemes, not words and word connections, but it is a nano-syntactic specific system-structure of the Georgian language with its subsystems (ergativity, the class category that has not disappeared without a trace, lability...), their intersection points (nodes) are even smaller than morphemes, and they are fundamental, individual features that combine to form new syntactic structures, including words and phrases. A new system-structure in the history of the Georgian language – the so-called “Theme” – is the reinterpretation of the system as a result of the change of the system, a new system, the materialized elements of which (-av, -am, -eb, -ob...) undergo reinterpretation in such a way that they keep the initial functional load. The nanosyntactic approach allows us a detailed analysis to explain the “Theme” phenomenon with greater precision than these large syntactic units: “Theme” markers (morphemes) or even words (verbs) and word connections.

თინათინ ბოლქვაძე
Tinatin Bolkvadze

ქართული სალიტერატურო ენის ახალი და
განახლებული ნორმები
New and Updated Norms of the Georgian Standard Language

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javachishvili Tbilisi State University
სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი
State Language Department

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო ენის სტრატეგია, სახელმწიფო ენის ბიულეტენი, სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი კომისია, ენობრივი ნორმების სტანდარტიზაცია, ქართული ტერმინოლოგია, ენათა ბგერითი სისტემების ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაცია

Keywords: strategy of the state language, bulletin of the state language department, expert commission on standardization of the Georgian language, the Georgian language norms, Georgian terminology, recommendations for transcription-transliteration of sound systems of languages

2021-2030 წლების სახელმწიფო ენის სტრატეგიის (ერთიანი პროგრამის) ძირითადი მიზნის – სახელმწიფო ენის სრულფასოვანი ფუნქციონირებისათვის – აუცილებელია შემდეგი ამოცანების გადაჭრა: ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების რეგულარული განახლება-დანერგვა და ქართულენოვანი ტერმინოლოგიის განვითარება.

სწორედ ამ ამოცანების გადაჭრას ემსახურება სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი საექსპერტო კომისიის მუშაობა. კომისია 2018 წლიდან მოქმედებს. იგი იღებს, განიხილავს და დასამტკიცებლად უგზავნის საქართველოს მთავრობას ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებს.

ექსპერტთა კომისიის მიერ მიღებულ ნორმებში შედის როგორც ქართული ენის მორფოლოგიისა და სინტაქსის საკითხები, ისე სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგია და უცხოური ენების ბგერითი სისტემების ქართულ ენაზე ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესები. მიღებული ნორმებიდან ერთმანეთისაგან ვმიჯნავთ განახლებულ და ახალ ნორმებს, რომლებიც მოიცავს სხვადასხვა მეტყველების ნაწილთა მართლწერის საკითხებსა და სინტაგმების, განსაკუთრებით მსამღვრელო-სამღვულის ბრუნვასთან დაკავშირებულ ნორმებს. მათი დიდი ნაწილი დაბეჭდილია სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის მეორე და მესამე ბიულეტენებში, ხოლო დანარჩენი მზადდება დასაბეჭდად.

ცალკე მიმართულებაა სპეციალისტთა მიერ შემუშავებული დარგობრივი ტერმინოლოგიის რეცენზირება და ექსპერტთა კომისიის სხდომაზე განხილვა. ამ თვალსაზრისით დეპარტამენტი თანამშრომლობს სამინისტროებთან, ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, თავდაცვისა, შინაგან საქმეთა სამინისტროებთან, რომლების სახელმწიფო ენის დეპარტამენტთან თანამშრომლობით ქმნიან და ამკვიდრებენ მათ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ტერმინოლოგიას დარგების მიხედვით.

სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი შექმნის დღიდან დიდი ყურადღებას აქცევს სხვადასხვა ენის ბგერით სისტემათა ქართულად ადაპტირების პრობლემას. ამჟამად მომზადებული, ექსპერტთა კომისიის მიერ მიღებული და დაბეჭდილია გაეროს სამუშაო ენე-

ბიდან რუსულის გარდა ყველა ენის (არაბული, ესპანური, ინგლისური, ფრანგული და ჩინური) ქართულად ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესები, რომელთა შემდგომი გაუმჯობესება მოსალოდნელია სპეციალური კონვენტორის შესაქმნელად დაწყებული სამუშაოს დროს, რადგან დადგენილი წესები კონვენტორისთვის მოწმდება გაცილებით დიდი რაოდენობის ლექსიკური ერთეულებზე. გაეროს ენების გარდა, ექსპერტთა კომისიის მიერ მიღებულია იაპონური, სპარსული, გერმანული და ნიდერლანდური ენების, ასევე საქართველოს უმცირესობათა ენების – ოსური, აზერბაიჯანული და სომხური ენების ბგერით სისტემათა ქართულად ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის წესები. ამათგან დიდი ნაწილი უკვე დაბეჭდილია. ამჟამად მზადდება აფხაზური, ებრაული და იტალიური ენების ქართულად ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის წესები.

სხვადასხვა ენის ბგერითი სისტემის ქართულ ენაზე ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესების პრაქტიკულ ღირებულებას განსაზღვრავს ევროკავშირთან, აშშ-სთან და სხვა ქვეყნებთან, ასევე სხვადასხვა პროფილის საერთაშორისო ორგანიზაციებთან კულტურული, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო კავშირების წამოწყებისა და გაძლიერებისათვის გამიზნული პროგრამებისა და პროექტების მომზადება და განხორციელება. საქართველოს უმცირესობათა ენებისთვის კი ეს არის სამოქალაქო ინტეგრაციის ხელშემწყობი საშუალება.

ბევრი ენის, მათ შორის ყოფილი საბჭოთა კავშირის ხალხთა ენების ბგერით სისტემათა ტრანსლიტერაცია ქართულ ენაზე დაფუძნებული იყო რუსული ენისთვის შემუშავებულ წესებზე. სახელმწიფო ენის ექსპერტთა კომისიას 2018 წლიდან განსახილველად და მისაღებად წარედგინება საკუთრივ ქართულ ფონოლოგიურ სისტემაზე დაფუძნებული ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის წესები, რამაც გამოიწვია იმ წესების განახლება, რომლებიც შეიქმნა ცალკეული ბგერის ან ბგერათა კომპლექსის ქართულად გადმოტანის ან ქართულიდან სამიზნე ენაში გადატანის წესის დადგენას.

ამავე საკითხს უკავშირდება სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის მიერ მომზადებული რეკომენდაციები მუნიციპალური ტოპონიმებისა და გეოგრაფიული ობიექტების მართლწერის, ტრანს-

ლიტერაციისა და თარგმანის საკითხებზე, ასევე თბილისის სამი-სამართო სახელწოდებების საფუძველზე შემუშავებული რეკომენდაციები ქართული სამისამართო სახელწოდებების ინგლისური შესატყვისების მართლწერის თაობაზე.

მოხსენებაში განიხილება ის შედეგები და პრობლემები, რომლებიც გამოიკვეთა სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის ექსპლანის მუშაობის მანძილზე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების რეგულარული განახლება-დანერგვისა და ქართულენოვანი ტერმინოლოგიის განვითარების მიმართულებით.

In order to achieve the main goal of the state language strategy (unified program) for 2021-2030 – the full functioning of the state language – the following tasks need to be solved: regular updating and implementation of the norms of the Georgian standard language and development of Georgian terminology.

An expert commission on standardization of the Georgian language under the State Language Department serves to solve these tasks. The commission was established in 2018. It adopts and discusses norms of the standardized Georgian language, which the State Language Department submits to the Government of Georgia for approval.

The norms adopted by the expert commission include issues of morphology and syntax of the Georgian language, as well as terminology of various fields and recommendations on transcription-transliteration of sound systems of foreign languages into Georgian. From the adopted norms we distinguish new and updated /updated norms, which include issues of spelling of various parts of speech and norms related to the declension of syntagms formed as pairs of nouns, adjectives, numerals and pronouns. Most of them have been published in the second and third bulletins of the State Language Department, and the rest are being prepared for publication.

A separate area is the review of sectoral terminology developed by specialists and its discussion at the meeting of the expert commission. From this point of view, the department cooperates with ministries, especially the Ministries of Economy and Sustainable Development, For-

eign Affairs and Internal Affairs. These ministries, in cooperation with the State Language Department, create and implement terminology related to their activities according to the data in the field.

Since its establishment, the Department of State Language has paid great attention to the problem of adapting the sound systems of different languages to Georgian. Methodological recommendations on transcription-transliteration of all UN working languages (Arabic, Spanish, English, French, and Chinese), except Russian, into Georgian have been prepared. It is expected that these guidelines will be improved and clarified in the course of the initiated work on a special convertor, since the established rules are tested for a much larger number of lexical units.

In addition to the UN languages, the expert commission adopted rules for transcription-transliteration into Georgian of the sound systems of Japanese, Persian, German and Dutch, as well as the minority languages of Georgia – Ossetian, Azerbaijani and Armenian languages. Most of them have already been published. Transcription-transliteration rules for Abkhazian, Hebrew and Italian into Georgian are currently being prepared.

The practical value of manual rules of transcription-transliteration of the sound system of different languages into Georgian is determined by the preparation and implementation of programs and projects aimed at initiating and strengthening cultural, economic, political and military relations with the European Union, USA and other countries, as well as with international organization of various profiles. For minority languages in Georgia, it is a means of promoting civic integration.

Transliteration of many languages, including the languages of the peoples of the former Soviet Union, into Georgian was carried out on the basis of rules developed for Russian. As of 2018, transcription-transliteration rules based on the Georgian phonological system will be submitted to the State Commission of Linguists for review and approval, which has led to an update of the rules created to define the rules for transmitting a single sound or a complex of sounds into Georgian or from Georgian into a foreign language.

Also related to this issue are the recommendations prepared by the Department of State Language on the spelling, transliteration and

translation of municipal toponymy and geographical objects, as well as recommendations on the spelling of English equivalents of Georgian address names, developed on the basis of the Tbilisi Addresses.

The paper deals with the results and problems identified in the course of the State Language Department's six-year work on regular updating and implementation of Georgian standard language norms and development of Georgian terminology.

ზურაბ ბარათაშვილი, ივანე ლეჟავა
Zurab Baratashvili, Ivane Lezhava

რუსულიდან ქართულში ნასესხები სიტყვების
ფონეტიკური ანალიზი
The Phonetic Analysis of Borrowings from Russian into
Georgian

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სესხება; მსკდომი, მჟღერი, ყრუ, ფშვინვიერი და
მკვეთრი თანხმოვნები

Keywords: borrowing; plosive, voiced, voiceless, aspirated and ejective
consonants

ქართულ ფონეტიკურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „რუსული *კ-ტ-პ*-ს ჩვეულებრივი მოადგილე ქართულში არის *ქ-თ-ფ*“ (გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბილისი, 1999, გვ. 370) და „რუსული ყრუ ხშული თანხმოვნები უფრო ახლოს დგანან ქართულის ფშვინვიერ თანხმოვნებთან, ვიდრე ქართულის აბრუპტივებთან“ (იქვე: 162). მაგალითები: *ლაქია – лакей, დურაქი – дурак, პლატუქი – платок, სალფეთქი – салфетка, სტაქანი – стакан, ქართოფილი – картофель, ქაში – каша, ბოთლი – бутыл, თოთა – тётя, სალდათი – солдат*); *ფეჩი – печь, ფარიბი – Париж, ფოფოლია – попадь, ლაფათქა / ლაფატკა – попатка, ლამფა – лампа, აკოფი – окоп, სუფი – суп, ფუთი – пуд* (იქვე: 366-369). რუსული ყრუ თანხმოვნების ქართულში ფშვინვიერებით გადმოტანა მხოლოდ გლოტალიზაციის ხარისხზე რომ იყოს დამოკიდებული, მაშინ მთის დიალექტებში მკვეთრებით გადმოცემის შემთხვევები არ უნდა გვქონოდა. ქართულში რუსულიდან შემოსულ სიტყვებში (განსაკუთრებით დიალექტურსა და ტექნიკურ ლექსიკაში) რუსული ყრუ მსკდომი თანხმოვნების მკვეთრებით გადმოცემის (როგორც წერილობით ისე წარმოთქმით) შემთხვევები განუზომლად ბევრია. ამ თავისებურების ასახსნელად დასახელებულია ოთხი ფაქტორი: 1. ისტორიული; 2. გრაფიკული; 3. მორფოლოგიური; 4. ზოგადი ფონეტიკური კანონზომიერებები (იქვე: 367-369).

რუსული მაგარი და ქართული ყრუ მსკდომების აკუსტიკური ანალიზის მონაცემების შედარებით გამოვლინდა მსგავსებები და განსხვავებები: ა) ქართულ მკვეთრებს შორის სუსტი გლოტალიზაცია ახასიათებს ლაბიალურ თანხმოვანს; ბ) ქართული მკვეთრები ზოგჯერ ე.წ. უბგერო ინტერვალის გარეშე წარმოითქმის; გ) ასპირაციის ინტენსივობა და ჩქამის გრძლივობა ქართულში მეტია რუსულთან შედარებით; დ) ორივე ენის ლაბიალური, დენტალური და ველარული ყრუ თანხმოვნების საშუალო გრძლივობები სკდომიდან ხმოვნის დაწყებამდე ასეთია: (პ, ტ, კ) – 25 მს, (პ, ტ, კ) – 27 მს, (ფ, თ, ქ) – 48 მს; ე) რუსულ მაგარ ყრუ მსკდომებში ინტენსივობითა და ჩქამის გრძლივობით გამოირჩევა ველარული თანხმოვანი.

მაშასადამე, გრძლივობის მიხედვით მკვეთრი მსკდომები რუსულ ყრუებთან არიან ახლოს და არა ფშვინვიერებთან.

რუსული ყრუ მსკდომების ქართული ფშვინვიერებით გადმოცემა უმრავლეს შემთხვევაში განპირობებულია სიტყვაში ყრუ ნაპრალოვანთან და აფრიკატთან ასიმილაციით (მაგ., *ჩოთქი, ქაში, პლატუქი*) ან ბოლოკიდური რუსული ყრუს პოზიციურად მომატებული ასპირაციით (მაგ., *дурак, платок*); დასაშვებია შინაარსობრივად მსგავსი სიტყვების ანალოგიაც: *ლაფათქა – ლაფერი/ა* – „ხის დიდი ბრტყელი კოვზი“ (ქეგლ-ი). ასევე, არ არის გამორიცხული ჩრდილორუსული დიალექტისთვის დამახასიათებელი ყრუ თანხმოვნების ფშვინვიერი წარმოთქმის გავლენა.

In Georgian phonetic literature, the opinion is held “that the usual equivalent of the Russian *к-т-п* (k-t-p) in Georgian is *ქ-თ-ფ* (k^h-t^h-p^h)” (G. Akhvlediani, *Basics of General Phonetics*, Tbilisi, 1999, p. 370) and “the Russian voiceless plosive consonants are closer to the aspirated consonants of Georgian than to the ejectives of Georgian” (ibid.: 162). Examples: *Lak^hia – лакей, durak^hi – дурак, plat^huk^h – платок, sal^het^hk^hi – салфетка, st^hak^hani – стакан, k^hart^hop^hili – картофель, k^hafi – каша, bot^hli – бутылъ, t^hot^ha – тѣтя, saldat^hi – солдат; p^het^hsi – печь, p^harizi – Париж, p^hop^hodia – неделя, lap^hat^hk^ha / lap^hat^hk^ha – лопатка, lamp^ha – лампа, ak^hop^hi – окон, sup^hi – суп, p^hut^hi – пуд* (ibid.: 366 – 369). If the transfer of voiceless consonants from Russian into Georgian depended only on the degree of glottalisation, then there should be no cases of transfer with ejectives in the mountain dialects. In Georgian, there are immeasurably many cases of transfer of Russian voiceless consonants with ejectives (both in writing and in pronunciation) in words borrowed from Russian (especially in dialectal and technical vocabulary). Four factors are mentioned to explain these peculiarities: 1. historical; 2. graphical; 3. morphological; 4. general phonetic regularities (ibid.: 367-369).

A comparison of the data from the acoustic analysis of Russian hard and Georgian voiceless plosives revealed similarities and differences: (a) the labial consonants are characterised by slack glottalisation among the Georgian ejectives; (b) Georgian ejectives are sometimes pronounced without a post burst silent interval; (c) the intensity of as-

piration and the duration of the noise is greater in Georgian than in Russian; (d) the average duration of labial, dental and velar voiceless consonants of both languages from burst to vowel onset (VOT) are as follows: (p' – ɔ, t' – ɔ̃, k' – ɔ) – 25 ms, (p – π, t – τ, k – κ) – 27 ms, (p^h – ɔ̃, t^h – ɔ̃, k^h – ɔ̃) – 48 ms; (e) among the hard voiceless plosives of Russian, the velar consonant differs by its intensity and the duration of the noise.

Depending on the duration of the VOT, the ejective sounds are therefore close to the voiceless Russian sounds, not to the aspirated ones.

The transfer of Russian voiceless plosives with Georgian aspirated consonants is in most cases due to assimilation with the voiceless fricative and affricate (e.g. *tʃot^hk^hi*, *k^hafĩ*, *plat^huk^hi*) or final Russian voiceless with a positionally raised aspiration (e.g., *дурак*, *платок*); the analogy of words with similar content is also permitted: *lap^hat^hk^ha* – *lap^heri/a* – “a large flat wooden spoon” (Explanatory Dictionary of the Georgian Language). The influence of the aspirated pronunciation of voiceless consonants, which is characteristic of the northern Russian dialect, cannot be ruled out either.

რუსუდან ზექალაშვილი
Rusudan Zekalashvili
ნ- ბგერის ჩართვა მეორე კავშირებითის
ზნურ ფორმებში ქართულში
Epenthesis of the Consonant *n*- in the Verb Forms of the
Optative in Georgian

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენა, ქართული ზმნა, მეორე კავშირებითი, თანხმოვნის ჩართვა, ბგერითი ანალოგია

Keywords: Georgian language, Georgian verb, optative, epenthesis of the consonant, analogy of sounds

ქართული ენის განვითარების განმავლობაში გრამატიკური სისტემა შედარებით ნელა იცვლება, მაგრამ მაინც დასტურდება ცვლილებები უღლებად ზმნურ ფორმებში, მაგრამ ბევრი საბოლოოდ ვერ მკვიდრდება სალიტერატურო ენაში.

ქართული ენის კილოებში საკმაოდ ხშირია სხვადასხვა ბგერის ჩართვა ან დაკარგვა, მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულია ნ- ბგერის ჩართვა:

✓ **ნარიანი** საწყისები (*პოვნა, შოვნა, ხსოვნა...*). ეს ფორმები სალიტერატურო ქართულში უკვე მართებულიად მიიჩნევა, მაგრამ უღლებისას არაა საჭირო (*იპოვნა, იშოვნა...*);

✓ სხვადასხვა ტიპის დიალექტური **ნაზალიზაცია** (*სხლანს, კლანს...*);

✓ სტატიკურ ზმნათა **-ია**-ზე დაბოლოებული ანმცოს ფორმები, რომლებშიც ბოლოს ჩნდება **ნ-**, რომელსაც წარმოშობით რიცხვის ნიშნად მიიჩნევენ (*მქვია-ნ, შემიდლია-ნ...*);

✓ მესამე სერიის მწკრივებში გარდამავალ ზმნებში ზოგ გამოყენებული ნარ-დამატებული დიალექტური ფორმები: *დაუხატნია, დაეხატნა, დაეხატნოს, დაუთესნია, დაეთესნა...* ნაცვლად ფორმებისა: *დაუხატავს/დაუხატია, დაეხატაა, დაეხატოს, დაუთესავს/დაუთესია, დაეთესა...*

✓ ნ- ბგერა შედის მესამე სუბიექტური პირის მრ. რიცხვის სუფიქსებში: **-ნ, -ან, -ენ, -ნენ...** ბოლო სუფიქსში პირველი **ნ-** მოგვიანებით გაჩნდა, ბევრ დიალექტში დღესაც **-ენ** ფორმა გამოიყენება მის ნაცვლად, მაგრამ სალიტერატურო ენაში ნორმაა **-ნენ**;

ამ ბოლოს დროს **-თ** მწკრივის ნიშნით წარმოებულ მეორე კავშირებითში იყენებენ ნ-ჩართულ სუფიქსს: **-ნონ**, რომელიც **-ნენ** სუფიქსის ანალოგიით უნდა გაჩენილიყო. ამ არასწორი ფორმის გამოყენებას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ ზოგ ზმნას (უმეტესად გარდამავალს) მართლაც სჭირდება ამ მწკრივში **-ნონ** დაბოლოება, რომელშიც პირველი **ნ-** ფუძისეულია.

ენობრივი კორპუსების მონაცემებით, არასწორი დაბოლოებები გამოყენებულია როგორც პირველი და მეორე დიათემის ზმნებში (ერთ-, ორ-, იშვიათად – სამპირიან ზმნებში), **-ი, -ავ, -ამ, -ებ, -ობ, -ოფ** თემისნიშნიან და ფუძედრეკად ზმნებში. ყველაზე ხშირად აღმოჩნდა მეორე დიათემის პრეფიქსიან ზმნებთან, შედა-

რებით ნაკლებად – პირველი დიათემის ერთპირიანებთან. ზმნის ფუძეები შეიძლება დაბოლოებული იყოს როგორც მჟღერ (მათ შორის სონორ), ისე ყრუ თანხმოვნებზე. 11 თანხმოვანთან (ფ, ჩ, ჭ, ჟ, კ, ჰ, ლ, ძ, წ, მ, ზ, ჯ)-**ნონ** დაბოლოება კორპუსის ბაზებში არ აღმოჩნდა, ზოგიერთთან (ლ, ძ, წ, მ, ჯ) მხოლოდ მართებული ფორმებია ამ დაბოლოებით (მაგ.: გაგზავ**ნონ**, იც**ნონ**, დაად**ნონ**, დააჭკ**ნონ**...); არასწორი ფორმები დაიძებნა 16 თანხმოვანთან: **რ, ლ, მ, ნ, გ, ბ, პ, დ, თ, ტ, წ, ს, ჯ, ჭ, შ, ხ** (მაგ.: დაეხმარ**ნონ**, დაესწრ**ნონ**, დაიღალ**ნონ**, დაემონ**მნონ**, შეეჩვიე**ნონ**, ჩაერთ**ნონ**, დაემატ**ნონ**...). ძველი და საშუალო ქართულის ტექსტებში მსგავსი დაბოლოების ფორმა არ გვხვდება.

During the development process of the Georgian language, the changes within the grammatical system went on in a comparatively slow way. However, the process of changes among the conjugative forms is still confirmed in some verbs.

The facts of epenthesis or, on the other hand, loss of several sounds are met quite often in the Georgian dialects. We note that most of such cases are related to using the sound **-n** (epenthesis of **-n**):

✓ Some kinds of infinitive forms containing the consonant **n** (*povna* – ‘to find’, *shovna* – ‘to obtain’, *khsovna* – ‘to remember’) are right. Still, when such verbs are conjugated, there is no need to use this consonant (for example, *ipovna*, *ishovna*) and these forms without the consonant **-n** are considered right;

✓ Several types of dialectical nasalization (*skhlans*, *klans*);

✓ The present forms of the static verbs ending in **-ia**, where at the end we encounter the consonant **-n** which is considered as the number marker (*mqvian shemizlian*);

✓ Among the verb forms of the III series, using the consonant **-n** in the transitive verbs is met quite often in the dialectal forms: *daukhatnia*, *daekhatna*, *dautesnia*, *daetesna* instead of *daukhatavs/daukhatia*, *daekhata*, *dautesavs/dautesia*, *daetesa*;

✓ The consonant **-n** enters the group of the suffixes of the III person plural form of the verbs such as: **-n**, **-an**, **-en**, **-nen**. In the dialects,

the mentioned form (*-en* instead of *-en*) is still used, but it is not a literary norm.

Recently, it has been noted that in the form of the Optative, which is produced by using the vowel *-o*, and with the included Georgian suffix *-n* (= *n+o+n*), which is regarded as the analogy of the suffix *-nen*. This mistaken usage was supported apparently by the fact that some Georgian verbs (mostly transitive) need the ending *-n+o+n*. But there the first *-n* is a part of the stem (*itsnon*, *daachknon*...).

According to the data of the language corpora, the wrong endings are used with the verbs of the first or second type of diathesis in one-, two-, or three-person verbs with the thematic suffixes: *-i*, *-av*, *-am*, *-eb*, *-ob*, *-of*. The most frequent cases belong to the verbs of the second diathesis, and fewer cases were revealed with one-person verbs of the first diathesis.

The verb stems can end in the voiced (sonorous among them) as well as in the voiceless consonants (11 consonants had no examples with the ending *-non* in the corpus). As for 16 other consonants, they revealed incorrect forms with the same ending *-non* in the corpus bases. But quite many incorrect examples were found with the *-n* consonant (*daekhmarnon*, *daestsrnon*, *chaertnon*, *daematnon* – and others). Among the Georgian literary texts of the Old and Middle Georgian we do not encounter such forms at all.

მაია ლომია
Maia Lomia

ხალხური ლექსი და ტოპონიმი – ლექსემათა
ამოსავალი მნიშვნელობის წყარო
Folk Poem and Toponym – The Source of the Primary
Meaning of Lexemes

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ხალხური ლექსი, ამოსავალი მნიშვნელობა,
მეგრული ენა

Keywords: folk poem, primary meaning, Megrelian language

ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები თაობებს შორის ზეპირად ვრცელდებოდა; მათი ჩანერა მოხდა გვიან, ამიტომ ბევრი რამ დაიკარგა; როგორც წესი, დაკარგვის საფრთხე განსაკუთრებით ცალკეულ ლექსემებს ან მათ ამოსავალ მნიშვნელობებს ემუქრება; აღსანიშნავია, რომ ლექსის ჟანრი სპეციფიკურია, რადგან ზეპირმეტყველებაში გვეძლევა; შესაბამისად, ხალხური ლექსი უძველესი კოდური ინფორმაციის შემცველია; ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ტოპონიმებიც, რომელთა სახელდება მოტივირებულია და ეტიმოლოგია გამჭვრივალეა. ტოპონიმებს „მინისზედა არქეოლოგიას“ უწოდებენ, რადგან ასახავს იქ მცხოვრები და ტოპონიმის სახელმძღვანელო ხალხის ენობრივ მსოფლხედვას.

მოხსენების მიზანია, წარმოაჩინოს ხალხურ ლექსსა და ტოპონიმში დადასტურებული ისეთი ლექსემები, რომლებიც ინახავენ ამოსავალ/ადრინდელ მნიშვნელობებს; ამ თვალსაზრისით განხილულია ლექსიკური ერთეულები:

ა. *ჭუჭელი* (≠ დუდელი „თავთავი“), ალ. ცაგარლის მიერ ჯვარელის თავისებურებად კვალიფიცირებული დ @ ჯ პროცესის დასადასტურებლად.

ბ. *ჩე* (შესიტყვებაში ჩე ბჟალარა „ნათელი მზის სხივი“).

გ. *გოჩა* „საშუალო“ ტოპონიმში *გოჩა ჯიხაიში*.

Examples of folk literature were transferred orally from generation to generation. They were recorded later. Therefore, many things were lost. As a rule, the danger of being lost especially affects certain lexemes or their primary meanings. It should be noted that the folk poem genre is specific since it is found in oral speech. Hence, folk poems contain the oldest information code. In this regard, attention should also be paid to toponyms. Their naming is motivated and their etymology is transparent. Toponyms are called “land surface archaeology” since they reflect the linguistic vision of the people who have invented the names for places.

The paper aims to reveal the lexemes which have preserved their primary meanings and are found in folk poems and toponyms. In this respect, the paper analyzes the following lexical units:

a. *jujeli* (≠ *dudeli* “wheat ear”), qualified by A. Tsagareli as a peculiarity of speech of Jvari Village and proving the process of transfer of /d/ into /j/.

b. *che* (in the collocation *che bzhalaria* “bright ray of the sun”).

c. *gocha* “middle” in the toponym *gocha jikhaishi*.

ქეთევან მარგიანი
Ketevan Margiani

ელიფსისი თუ არქაიზმი?
(ე. წ. „წინდებულ-თანდებულთა“ კიდევ ერთი
ფუნქციისათვის სვანურ ენაში)
Ellipsis or archaism?
(*towards another function of the so-called “preposition-
postposition” in the Svan language*)

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ნაწილაკი, ელიფსისი, პარონომასია, ჰიპოტაქსი

Keywords: particle, ellipsis, paronomasia, hypotaxis

ცნობილია, რომ სვანურ ენაში არსებობს გმნისწინთა ორი ტიპი: ძირითადი პრევერბები და ე. წ. წინდებულ-თანდებულები. ისინი ერთმანეთისგან განირჩევიან არა მხოლოდ დაწერილობით, არამედ ფუნქციებითაც. ამ თვალსაზრისით თანდებულ-წინდებულები მეტ მრავალფეროვნებას ავლენენ. ამჯერად ჩვენ შევეხებით დღემდე ჩრდილში დარჩენილ კიდევ ერთ ფუნქციას: -ი'ნაწილაკიან წინდებულ-თანდებულთა უნარს – შექმნან უკავშიროს ჰიპოტაქსური წყობა.

სვანური -ი ნაწილაკი ფუნქციურად ქართული -ც'ს ბადალია, თუმცა ამ შემთხვევაში, ვფიქრობთ საკითხი უნდა დაისვას შემდეგნაირად: არის თუ არა წინდებულ-თანდებულებზე დართული -ი ნამდვილად -ც ნაწილაკი? ხომ არ არის ის იმჟი („როგორც“) მიმართებითი გმნიზელის ელიფსისის შედეგად შემორჩენილი ხმოვანი (ქა+ი < ქა იმჟაჟი/იმჟი = 'როგორც კი')?

ერთი შეხედვით, უკანასკნელ მოსაზრებას უჭერს მხარს საანალიზო ელემენტის წინადადების ქართული განმარტება: **ქაი აღმგვრე კლას, შიშდ უნივერსიტეტთე ლახბჳრჳე „[როგორც კი] დაამთავრა** სკოლა, ხელად უნივერსიტეტში ჩააბარა“; თუმცა საკითხის სიღრმისეული კვლევის შედეგად ირკვევა, რომ საანალიზო -ი სწორედაც ქართული -ც ნაწილაკია:

ა) საანალიზო ტიპის ქვეწყობილი წინადადებები უმეტეს შემთხვევაში დამოკიდებულ წინადადებაშიც იჩენენ ი'ნაწილაკიან წინდებულიან ფორმებს, რაც ქართულად ასე უდერს: როგორც კი..., კიდევაც...:

მერაბდ ქაი ანსკინე ყდრქა, ჩუი ახჟჳრ ქორ 'მერაბი **[როგორც კი] გამოვარდა** (გამოხტა) კარში, **[კიდევაც] დაინგრა** სახლი“;

ბ) ასევე, თუ გავიხსენებთ, რომ ქართულ პარონომაზიულ გამოთქმებს სვანურში სრულად მხოლოდ ისეთი წინადადებები ფარავს, რომლებშიც -ი (-ც) ნაწილაკდართული წინდებულ-თანდებულები მონაწილეობენ, ალბათ, მოცემულ შემთხვევაშიც საკითხი პირველი მოსაზრების სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს.

ვფიქრობთ, ამჯერადაც სვანური ენისთვის დამახასიათებელ არქაულ მოვლენასთან გვაქვს საქმე: -ი (-ც) ნაწილაკი დღეს წინდებულ-თანდებულებად წოდებულ ელემენტებს მათი ჯერ კიდევ დამოუკიდებელ ლექსემებად არსებობის პერიოდში უნდა დართ-

ვოლა. ამით კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ წინდებულ-თანდებულები სვანურში, თანამედროვე ქართულისგან განსხვავებით, მხოლოდ „ოდესღაც დამოუკიდებელი სიტყვები“ (ა. შანიძე) კი არ არიან, არამედ ხშირ შემთხვევაში შენარჩუნებული აქვთ არქაული მდგომარეობაც.

It is known that there are two types of preverbs in the Svan language: basic preverbs and so called prepositions and postpositions. They are distinguished from each other not only by spelling but also by functions. From this standpoint, prepositions and postpositions demonstrate diversity. This time, we will focus on another function that has remained in the shadows until today: the function of prepositions and postpositions with **-i** particle to create hypotaxic structures without a conjunction.

The Svan **-i** particle functionally corresponds with the Georgian particle **-c**; however, in this case, the question should be formulated as follows: Is **-i** added to prepositions-postpositions really a **-c** particle? Maybe it is **imži** (“as”), a vowel which remained as a result of the elipsis of the relative adverb (**ka+i** < **ka imvjži** /**imži** = “as soon as”)?

At first glance, the last opinion is supported by the Georgian definition of the sentence with an analytical element: *kai adzagre klas, šišd universiṭete laxbārje* “[**As soon as**] he/she **finished** school, he/she entered the university”; however, as a result of an in-depth study of the issue, it becomes clear that the analytical **-i** is just a **-c** particle:

a) in most cases the forms with the preposition with the **-i** particle also appear in the subordinate clause of the analytical type, which sounds like this in Georgian: *as soon as...*, *even...*:

merabd kai anksine ḡqōrka, čui axwār kor “[**As soon as**] Merab **jumped out** of the door, [**even**] the house **collapsed**.”

b) in addition, it is known that Georgian paronomasic expressions fully correspond to such sentences in Svan in which prepositions and postpositions with the participle **-i(c)** participate. Perhaps in the given case the issue should be resolved in favor of the first opinion.

We believe that this time the case is an archaic phenomenon characteristic of the Svan language: the particle **-i (-c)** should have been added to the elements under the name preposition-postposition during their existence as independent lexemes. This proves once again that unlike modern Georgian, in Svan prepositions and postpositions are not only “the words which were independent at some time” (A. Shanidze), but in many cases they have also preserved their archaic function.

ირაკლი რობაქიძე
Irakli Robakidze

როგორ იქმნება ენა – გრ. რობაქიძე ენის არსის შესახებ
How is the language created – Gr. Robakidze about the
essence of language

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: რობაქიძე, ენა, ერი, პირველყოფნა

Keywords: Robakidze, language, nation, first knowledge

XX საუკუნის ემიგრანტი მწერალი, პოეტი, დრამატურგი, საზოგადო მოღვაწე გრ. რობაქიძე თავის ნარკვევებსა და წერილებში გრცლად საუბრობს ენის შექმნის პროცესისა და მისი არსის შესახებ.

რობაქიძე ენას გაიაზრებს, როგორც გონების ფსიქიკურ ორგანოს. მისი თქმით, გონება ერთი და უნივერსალურია, მაგრამ აქტუალიზაციის პროცესში ის იღებს სახეს, ინდივიდუალურდება და ასე წარმოიშობა ენა. ამ მოსაზრების ნათელსაყოფად რობაქიძე მოიხმობს რუსი ფილოსოფოსის, ვლ. სოლოვიევის, ცნობილ გამოთქმას: „ენა რეალური გონებაა.“

ენის შექმნის საკითხს ქართველი მოაზროვნე ასევე განიხილავს ეროვნების, ეროვნული ფენომენის კონტექსტში. მას ეკუთვნის წერილი „ერის სული და შემოქმედება“, სადაც აღნიშნავს, რომ ყოველი ერი ერთი მთლიანი სოციალური სხეულია, ხოლო ერის სული ცოცხალი, მთლიანი არსია, რომელიც არსებობს მისი (ერის – ი. რ.) წევრის ბუნების შეუცნობელ სფეროში. სწორედ ერის სული მიაჩნია რობაქიძეს ენის ავტორად. ქართველი მწერლის თქმით, ენის ავტორი არის არავინ და ყველა, რამდენადაც ენა ერის არცერთ კონკრეტულ შვილს არ შეუქმნია, მაგრამ მისი შექმნის პროცესში ყველა მონაწილეობს.

რობაქიძის მოსაზრებით, სწორედ ენაში ხდება ეროვნული ფენომენის სრულყოფა. ეროვნება, როგორც კერძო, ინდივიდუალური სახე, ენაში პოულობს თავისთვის საჭირო სულიერ ენერჯიას. ასევე მას მიაჩნია, რომ ერი, როგორც ცოცხალი არსი, უპირველესად, ენაში ცხადდება. აღსანიშნავია, რომ აქ იკვეთება რობაქიძეზე გერმანელი მეცნიერის, ალექსანდერ ჰუმბოლდტის *ენობრივი მსოფლხედვის* (გერ. *sprachlice Weltansicht*) შესახებ გავლენა. საქართველოში აღნიშნულ თემას იკლევდა ნეოჰუმბოლდტოლოგი, გურამ რამიშვილი, რომელსაც ეკუთვნის ნაშრომები: „დედაენის თეორია“ და „ენის ენერგეტული თეორიის საკითხები.“

რობაქიძე ენის არსისა და ერისთვის მისი მნიშვნელობის საკითხს ქართული ენის მაგალითზე დაყრდნობით განიხილავს. ის აღნიშნავს, რომ ქართულ ენაში ვლინდება პირველცოდნა. „ქართული სიტყვა ცოცხალი ნაშიერია – ვთქვათ ესე გერმანულად – ერთ-ერთ „*Ursprache*“ – ის. *Ursprache*: თაურენა. პირველ ყოფაში პირველცოდნაა საიდუმლოთა“ (გრ. რობაქიძე).

გრ. რობაკიძე თავის შემოქმედებით ნააზრევში წარმოადგენს ჰიპოთეტური ხასიათის მოსაზრებებს, რომლებსაც ის ქართულ ენაში გამოვლენილი პირველცოდნის დამადასტურებელ არგუმენტებად თვლის. სწორედ ამ მიზნით აანალიზებს ის ცალკეულ ქართულ სიტყვებსაც (მაგ., სიტყვა, მზერა, ნაყოფი, ხელმწიფე, კვირე, მარხვა და სხვ.). მათ შესახებ ჩემს მოხსენებაში ვრცლად ვისაუბრებ. რობაკიძეს მიაჩნია, რომ ქართული ენიდან ჩანს, როგორ აღიქვამს სამყაროს ქართველი ერი.

ამრიგად, ჩემს მოხსენებაში დანვრილებით განვიხილავ – როგორ ხედავს გრ. რობაკიძე ენის შექმნის პროცესს, მის არსს და ასევე მწერლის აზრით, როგორ წარმოჩინდება პირველცოდნა ქართულ ენაში.

20th century an immigrant writer, a poet, a playwright, a public figure Gr. Robakidze talks a lot about the process of language creation and its essence in his essays and letters.

Robakidze feels the language as a mental organ of the mind. According to him, the mind is one and unique, but in the process of actualization, it takes shape, gets distinguished and thus language is born. To clarify this opinion, Robakidze invokes the Russian philosopher, V.I. Soloviev's famous expression: „Language is the real mind.“

The Georgian thinker also discusses the issue of language creation in the context of nationality, national phenomenon. The letter „Soul and Creation of the Nation“ belongs to him, where he notes that every nation is one whole social body, and the soul of the nation is alive, whole essence that exists in the unknowable realm of the nature of its (nation – I. R.) member. It is the soul of the nation that considers Robakidze as the author of the language. According to the Georgian writer, the author of the language is no one and everyone, as the language was not created by any specific member of the nation, but everyone participates in the process of its creation.

According to Robakidze, the accomplishment of national phenomenon takes places in the language to make it perfect. Nationality, as a private, individual face, finds the spiritual energy it reveals in language.

He also believes that the nation, as a living entity, is first of all revealed in the language. It should be noted that is the influence of the German scientist Alexander Humboldt's *linguistic worldview* (Germ. *sprachliche Weltansicht*), which can be seen in Robakidze. It should be stated that above mentioned topic was researched by Georgian neo-humboldtologist, Guram Ramishvili, whose works include "Mother Tongue Theory" and "Issues of the Energetic Theory of Language".

Robakidze considers to the issue of the essence of the language and its importance for the nation based on the example of the Georgian language. Robakidze points out that the Georgian language reveals *first knowledge*. „Georgian word is alive – let's say it in German – one of the „Ursprache“. *Ursprache: first language*. In the first existence there is the *first knowledge* of secrets" (Robakidze 2012: 127) .

Gr. Robakidze presents his opinions of a hypothetical nature in his creative thinking, which he considers to be arguments confirming the *first knowledge* revealed in the Georgian language. Due to the purpose he studies everythingel Georgian words (for example, word, look, fruit, sovereign, Sunday, fasting and etc.). I will consider about these in detailed in my report. Robakidze believes that It can be seen from the Georgian language how the Georgian nation perceives the world.

Thus, in my speech I will discuss in accurate way – how the great thinker sees the language creation process, its essence and also in his opinion how the *first knowledge* appears in the Georgian language.

ინგა სანიკიძე
Inga Sanikidze

ერთი ლექსიკური ერთეულის გააზრებისათვის
„ვეფხისტყაოსანში“
For Comprehending One Lexical Unit in “The Knight in the
Panter’s Skin”

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: „ვეფხისტყაოსანი“, პროლოგი, მეტაფორული გააზრება

Keywords: “The Knight in the Panter’s Skin”, prologue, metaphorical understanding

უდავოა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის რედაქციული სხვაობანი განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს დედნური ვარიანტის დადგენის თვალსაზრისით. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანი მოჩანს პროლოგის ერთი სტრიქონი, რომელიც რუსთველის ნათქვამი უფროა, ვიდრე – რომელიმე გადამწერ-რედაქტორისა: „მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მე ნა რხეული“. „გიშრის ტბის“ მეტაფორა იმავე სტრიქონში მეორე მეტაფორული აზრის, „მე ნა რხეული“ს“, პარალელურად ჩნდება და პოეტის შემოქმედებითი პროცესის გამომსახველ მკვეთრად რუსთველურ სახეს ქმნის.

ნ. ნათაძის გამოცემული სასკოლო „ვეფხისტყაოსნის“ კომენტარებში „გიშრის ტბა“ შავი თვალების მეტაფორადაა გააზრებული, რადგან იმთავითვე ცხადი იყო, რომ ამ შესიტყვების გაგება ემპირიაში არ მოხერხდებოდა, მაგრამ იქნებდა საქმე შავ თვალებთან სულაც არა გვაქვს? თანაც არა გვგონია, რომ მხოლოდ თამარია პოეტის აზრის შუაცეცხლში, რომელსაც ლათინები ფოკუსს უწოდებდნენ (ამგვარ შეხედულებას პოემის სათაურიც ეწინააღმდეგება). ჩვენი აზრით, აქ ტარიელ-დემნას ტრაგიკომის შავი ფერი უფრო წარმოიდგინება, ვიდრე – მეფე თამარის შავი თვალები.

რაც შეეხება მეორე, არანაკლებ საინტერესო შესიტყვებას, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის“ სხვადასხვა რედაქციაში განსხვავებულადაა დაფიქსირებული („მე ნა რხეული“ და „მინა რხეული“), ისიც მეტაფორული მოჩანს. გაზიარებული შეხედულების თანახმად, რომელიც 1966 წლის „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემაშიც დააფიქსირეს სარედაქციო კოლეგიის წევრებმა [ი. აბაშიძემ, ალ. ბარამიძემ, ავ. შანიძემ და სხვებმა], „მე ნა რხეული“ იკითხება, რადგან **ნა** ლერწამსა ნიშნავს. ეს ლექსიკური ერთეული პოემის ტექსტში კიდევ ორჯერ გვხვდება, ორჯერვე სიმებიანი საკრავის ხემის გაგებით. ასეთებია: „მოვშორდი ლხინსა ყველასა: ჩანგსა, ბარბითსა და ნასა“; ან: „უთქვენოდ მყოფსა არ გვინდან ნიშაგნი, ნა-ჩანგ-დაფენი“ (სიმფონია). ვფიქრობთ, რომ უკანასკნელი შემთხვევა ნაკლებ სამართლიანადაა გასწორებული ზემოთ დასახელებულ გამოცემაში: „უთქვენოდ მყოფთა არ გვინდან ნიშატნი საჩანგ-დაფენი“, რადგან აქ წამყო დროის მიმდევობის ნა-პრეფიქსის დაშვება უფრო ლოგიკურია, ვიდრე ლერწმის აღმნიშვნელი

ლექსიკური ოდენობისა („ნა“) ან დანიშნულების გამომხატველი სა- პრეფიქსისა. თქვენ გარეშე მყოფთ არ გვინდა ნიშატნი, ანუ ნიშან-წყალნი, ოდესღაც დაკრული ჩანგისა და დაფისაო (შდრ. თუნდაც რუსთველის სხვა ფორმები, რომლებშიც ნა- წარსული დროის მიმღეობის მანარმოებელს ვხედავთ: „ნასროლ-ნაკრავსა სთვალვიდენ“ / „ტაიჭსა ქვე-ნაბამსა“ / „გველ-ნაკებნია“ და მისთ. [სიმფონია]). თუ ნა'ს შემდგომ დეფისს მოვაცილებთ, ვფიქრობთ, რომ ფორმაც გასწორდება და მასში ნაკულისხმები აზრიც – „უთ-ქვენოდ მყოფთა არ გვინდან ნიშატნი ნაჩანგ-დაფენი“. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ნა'ს გამოყენების მეორე ნიმუში ქაჭეთის ციხის აღების შემდგომ ნარატივშია მოცემული (თავი – „ტარიელი-საგან ზღვათა მეფისას მისვლა“), რომელიც მაღალი ალბათობით თუ დარწმუნებით არა, რუსთველისა საერთოდ არ არის. ახლა ვუპასუხოთ კითხვას: რხეულ ლერწამზე გვესაუბრება პოეტი თუ რხეულ მინაზე? პირველი ვერსია რამდენადმე პირდაპირი და მშრალი მოჩანს მეტაფორების დიდოსტატის ხელში, რადგან მხოლოდ კალმის ლერწამივით რხევის სახეს ქმნის. ესეც დამაკმაყოფილებელი იქნებოდა რომელიმე რიგითი ან რიგითზე აღმატებული პოეტისაგან, საქმე რუსთველთან რომ არ გვქონდეს. „მინის“ მხატვრულ გააზრებაზე სპეციალური მსჯელობაა მოცემული თ. ჭილაძის ნაშრომში. ამ შემთხვევაში თავად რუსთველის მსოფლხატია საინტერესო და ყურადღებაამისაქცევი. „მინა“ შესამეცნებელი საშუალებაა, არეკვლის მატერია, რომელსაც რუსთველი ავთანდილს უკავშირებს და ამგვარ პოეტურ ფორმულირებას აძლევს: „ჭერთ უწვერული, სადარო ბროლ-მინა საცნობარისა“; ეს მინა კი ხან ბროლს ერთვის [„სადა ჰრთავს ბროლსა მინები“] და ხან თავისი ფერადოვნებით ჭრელდება [„ზაფრანა იმსგავსოს ფერად მინამან“] (სიმფონია). რუსთველისათვის მეტაფორული „მინა“ არა მხოლოდ სარკისებრი ანარეკლისა და გამჭვირვალობის მხატვრული ფუნქციების მქონე ერთეული მოჩანს, არამედ იმ მრავალფერი სამყაროს მიმღები გონი თუ შემეცნების საშუალება, რომელზეც რუსთველმა პროლოგის პირველსავე სტროფში გაგვიცხადა: „ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერთა“. მინის სიჭრელე და ანარეკლის ფერადი ლიცლიცი, ანუ „რხევა“ [„რხეული“] რუსთველის პოეტური წერის, სამყაროს წესრიგის მისეული

შემეცნების, გონების რხევა-მიმოსვლის, ფიქრის მეტაფორა უნდა იყოს. როგორც არისტოტელე მეტაფორების განხილვისას თავის „პოეტიკაში“ შენიშნავს: „ზოგიერთი ცნებისათვის ენაში არ არის შესაბამისი სიტყვები, მაგრამ მაინც შეიძლება ვიპოვოთ მსგავსი გამოთქმა“-ო; და რუსთველის მსოფლხედვის ეს სიტყვიერი ელემენტი პოეტის წარმოსახვა-გარდასახვის აღმნიშვნელად უნდა მივიჩნიოთ და არა პოემის წერის პროცესის ჟამს გამოყენებულ ყოფით საგნად. ნათქვამიდან გამომდინარე, ვთვლით, რომ საქმე ლერწმის რხევასთან არ უნდა გვექონდეს და ის ცნობიერების, გონის „თამაშს“ უნდა აღნიშნავდეს.

Undoubtedly, editorial differences in the text of *The Knight in the Panther's Skin* deserve special attention for determining the original text. In this respect, one line of the prologue is important, which seems more to be said by Rustveli than by any copyist-editor: “I used the black amber lake as ink and as a pen I used the me na rkheuli”/ „მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მე ნა რხეული“. The metaphor of “black amber lake” appears in the same line in parallel with the second metaphorical thought – “me na rkheuli”, creating the clearly Rustvelian image expressing the poet's creative process.

In the commentaries to school book of *The Knight in the Panther's Skin*, published by N. Natadze, the “black amber lake” is understood as a metaphor for black eyes, as it was initially clear that this wording could not be understood empirically; but could it be that we are not dealing with black eyes at all? Furthermore, we do not think that only Tamar is in the center of the poet's thought, which the Latins called focus (the title of the poem also contradicts this viewpoint). In our opinion, here the black color can be imagined as Tariel-Demna's tragedy rather than the black eyes of King Tamar.

As for the second, just as interesting wording, which was recorded differently in different editions of *The Knight in the Panther's Skin* (“Me na rkheuli” and “Mina rkheuli”), it also seems to be metaphorical. According to the shared opinion, which was also recorded in the 1966 edition of *The Knight in the Panther's Skin* by the members of

the editorial board [I. Abashidze, A. Baramidze, A. Shanidze and others], it is read as “Me na rkheuli”, because “**na**” means “reed”. This lexical unit is found two more times in the text of the poem; both in the sense of a string instrument. These are: “I have parted from all the pastimes: changi, barbity and nasi” (string instruments) / „მოგშორდი ლხინსა ყველასა: ჩანგსა, ბარბითსა და ნასა“ ; or: “When not with you, we don’t want any sign of before lost changi and drum” (Symphony) / „უთქვენოდ მყოფსა არ გვინდან ნიშაგნი, ნა-ჩანგ-დაფენი“ [სიმფონია 1956: 243]. In our opinion, the last case is corrected less fairly in the aforementioned edition: “Without you, we do not want the signs of sachang-dapen” / „უთქვენოდ მყოფთა არ გვინდან ნიშატნი საჩანგ-დაფენი“ , as it is more logical to accept the prefix na- of the past tense than the lexical quantity (“na”) denoting reed, or the purpose-expressing “sa” prefix. When we are without you, we don’t want “nishatni” or “any sign” of once lost “changi” and “dapi” ([cmp. even other forms of Rustveli, in which we see the “na” as the prefix forming past participles: “**N**asrol-Nakravsa stvalviden” (“They were counting the shots and strikes”)/“**T**aichsa kve-**n**abamsa” (“The horse that was tied there”)/“**G**vel-**n**akbenia” (“He is snake-bitten”) (Symphony)). If we remove the hyphen after “na”, we think that both the form and the meaning will be corrected – “Without you, we don’t want the signs of nachang-dapen”/ „უთქვენოდ მყოფთა არ გვინდან ნიშატნი ნაჩანგ-დაფენი“.

In addition, it should be noted that the second example of the use of “na” is given in the narrative after the capture of the Kajeti Fortress (chapter – “From Tariel to the King of the Seas”), which with high probability, if not certainty, is not Rustveli’s at all. Now let us answer the question: is the poet talking about a swinging reed or a swinging glass? The first version seems rather direct and dry in the hands of the great master of metaphors, because it only creates the appearance of a pen swinging like a reed. This too would be satisfactory from any ordinary or superior poet, if we were not dealing with Rustveli. A special discussion on the creative understanding of “glass” is described in T. Chiladze’s work. In this case, Rustveli’s worldview is interesting and worth paying attention to. “Glass” is a means of gaining knowledge, a

material of reflection, which Rustveli connects with Avtandil and gives such a poetic formulation: “Yet beardless, like the crystal-glass mirror” / „ჭერთ უწვერული, სადარო ბროლ-მინა საცნობარისა“; this glass is sometimes attached to the crystal [“Where is crystal decorated by glasses”/„სადა ჰრთავს ბროლსა მინები“] and sometimes it appears in its own colors [“Saffron should be like colored glass”/„მაფრანა იმსგავსოს ფერად მინამან“] (Symphony). For Rustveli, the metaphorical “glass” is seen not only as a unit with the creative functions of mirror reflection and transparency, but also as a mind that accepts the multi-colored world or a means of cognition, which Rustveli tells us in the first stanza of the prologue: “We, men, have been given the world, with its countless colors”. The colorfulness of the glass and the colorful glowing of the reflection, i.e. “swinging” [“swayed”] should be a metaphor for Rustveli’s poetic writing, his knowledge of the order of the world, the swinging of his mind and his contemplation. As Aristotle notes in his “Poetics” when discussing metaphors: “There are no corresponding words in the language for some concepts, but we can still find a similar expression” ; and this verbal element of Rustveli’s worldview should be considered as a symbol of the poet’s imagination and transformation and not as a real subject used during the process of writing the poem. Based on what has been said, we believe that it is not about the swinging of a reed that we are dealing with, rather it should refer to the “game” of consciousness and mind.

რამაზ ქურდაძე
Ramaz Kurdadze

პარემიული აქტუალიზაციისათვის ქართული ანდაზების
ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში
Paremic Actualization in the Hypotactic Constructions of
Georgian Proverbs

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: რთული ქვეწყობილი წინადადება, მთავარი წინადადება, დამოკიდებული წინადადება, ანდაზა, პარემია

Keywords: complex sentence, main clause, subordinate clause, proverb, paremia

ცნობილია, რომ რთული ქვეწყობილი წინადადების მქონე ქართულ ანდაზებში ჩვეულებრივია შემთხვევები, როდესაც დასაწყისში დამოკიდებული წინადადება დგას და შემდეგ – მთავარი:

„ურემი რო გადაბრუნდება, გზა მაშინ გამოჩნდებაო“.

თუმცა არის შემთხვევები, როდესაც ჯერ მთავარია და შემდეგ დამოკიდებული:

„იმ მეზობლის ჭირიმეო, რომელიც კვერცხზე მარილს მომიყრისო“.

ძალზე იშვიათია ისეთი მაგალითები, როდესაც მთავარი წინადადება გაყოფილია და დამოკიდებული მის შუაშია მოქცეული:

„სიძვე, რაც გვიან-გვიან მოხვალ, უფრო შეგვიყვარდებიო“.

საკითხის შესწავლის დასაწყისიდანვე დაისვა რამდენიმე კითხვა, მათ შორის მთავარი: რითია გამოწვეული, რომ ქვეწყობილი წინადადების ანდაზებისათვის ჩვეულებრივია ჯერ დამოკიდებული წინადადება, შემდეგ – მთავარი?

მოხსენებაში არის მცდელობა, ამ კითხვას გაეცეს პასუხი. მასში ნათქვამია, რომ ასეთი სტრუქტურა დამახასიათებელია იმ ქვეწყობილი წინადადებებისათვის, რომელთა დამოკიდებულ და მთავარ წინადადებათა შორის ორმხრივი, საურთიერთო დაქვემდებარებაა, რაც უფრო მჭიდრო ურთიერთობას გვიჩვენებს რთული ქვეწყობილი წინადადების ნაწილებს შორის.

ასეთი ურთიერთობა მეტყველებს იმაზე, რომ წინადადებით გადმოცემული ინფორმაცია ამრობრივი და ინტონაციური თვალსაზრისით უფრო მეტად მთლიან მყარ ერთეულს წარმოადგენს ვიდრე ცალმხრივი დაქვემდებარების დროს. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ საურთიერთო დაქვემდებარებისას უფრო მეტი შესაძლებლობაა, დაწინაურდეს რთული ქვეწყობილი წინადადების ის ნაწილი, რომელიც წინადადების ინფორმაციული მხარისათვის უფრო მეტადაა მნიშვნელოვანი, არსებითი.

გემოაღნიშნულის შესაბამისად ვთვლით, რომ რთული ქვეწყობილი წინადადების მქონე ქართულ ანდაზებში ჯერ დამოკიდებული წინადადების არსებობა და შემდეგ – მთავრისა პარემიული თვალსაზრისითაა განპირობებული, რადგან სწორედ დამოკიდებული წინადადება ხსნის, შლის და აძლევს სრულ სახეს ანდაზის ამრობრივ მთლიანობას; რაც მთავარია, აძლიერებს იმ მხარეს,

რითიც ანდაზა იღებს დამრიგებლურ, შემგონებლობით ხასიათს და ახდენს ეფექტს. ამითია დამოკიდებული წინადადება აქტუალური და დგას დასაწყისში.

ამგვარ აქტუალიზაციას, პირობითად, პარემიულ აქტუალიზაციას ვუწოდებთ.

ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული (FR-21-352) პროექტის ფარგლებში.

It is widely known that in Georgian proverbs containing complex sentences the subordinate clause frequently occupies the initial position and the main clause occupies the final position:

ურემი რო გადაბრუნდება, გზა მაშინ გამოჩნდებაო.

uremi ro gadabrundeba, gza mašin gamočndebao.

“When the cart turns over, the road will appear.”

However, there are cases when the main clause occupies the initial position:

იმ მეზობლის ჭირიმეო, რომელიც კვერცხზე მარილს მომიყრისო.

im mezoblis č’irimeo, romelic kvercxze marils momiq’riso.

“I love the neighbour who puts salt over my egg.”

There are rare cases when the main clause is divided into two parts, and the subordinate clause is inserted between them:

სიძევ, რაც გვიან-გვიან მოხვალ, უფრო შეგვიყვარდებიო.

sizev, rac gvian-gvian moxval, upro šegviq’vardebio.

“Our son-in-law, the later you arrive, the more we will love you.”

From the very start, during the analysis of the given issue several questions arose, including the major one: what is the reason for placing the subordinate clause in the initial position and the main one at the end?

The paper is an attempt to answer this question. It is argued that the above-mentioned structure is peculiar to those complex sentences which have a mutual, common subordination between the main and the

subordinate clause, i.e. the parts of the complex sentence are closely interlinked.

This relationship means that the information provided by such a sentence forms a more solid unit from the viewpoints of content and intonation than a sentence containing unilateral subordination. Therefore, in my opinion, in case of mutual subordination, it is more likely that the part of the complex sentence which contains more essential information will come to the fore.

Based on the above-mentioned, I argue that the initial position of the subordinate clause and the final position of the main clause in Georgian proverbs is conditioned by paremic features, because the subordinate clause explains, extends and gives a complete form to the semantic unity of the proverb. What is most important, the subordinate clause enhances the didactic, educational aspect and the entire effect of the proverb. This is why the subordinate clause is topical and occupies the initial position.

Such actualization can be arbitrarily termed as paremic actualization.

The paper has been implemented within the framework of the project (FR-21-352) financed by Shota Rustaveli National Science Foundation.

თამარ წულაია
Tamar Tsulaia

ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხი
მე-19 საუკუნის საქართველოს განათლების სისტემაში
The Functioning of the Georgian Language in the Educational
System of 19th Century Georgia

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Akaki Tsereteli State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

ნაშრომში გაანალიზებულია რუსული კოლონიალიზმის პირობებში საგანმანათლებლო სისტემის არსებითი მახასიათებლები და რეჟიმის გავლენა ქართული ენის ფუნქციონირებაზე. ახსნილია, რომ განათლების სისტემა საანალიზო პერიოდში კოლონიალიზმის იმავე ნიშნებით ხასიათდებოდა, რითაც საზოგადოებრივი ცხოვრების დანარჩენი სფეროები, კერძოდ, იგი რუსიფიკატორული პოლიტიკით იმართებოდა. მეფის რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან ქვეყნის ანექსიისთანავე სკოლების გახსნა თბილისში ახალგაზრდების განათლების კეთილშობილური სურვილით იყო შენიღბული, რეალური მიზანი კი მათი რუსული იდეოლოგიით აღზრდა, ანუ გარუსება იყო. ამ სულისკვეთებას ემსახურებოდა როგორც საერო, ისე სასულიერო და სამხედრო სასწავლებლები.

განათლების სფეროში ენობრივი პოლიტიკის განხორციელების კუთხით ნაშრომში ორი პერიოდია გამოყოფილი: პირველი მოიცავს პერიოდს მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან 70-იანი წლების ბოლომდე და მეორე – გვიანი 70-იანი წლების მომდევნო პერიოდს. მათ შორის ძირითადი განსხვავება ის არის, რომ I პერიოდში განათლების პოლიტიკას მთლიანად მეფის რუსეთის ხელისუფლება წარმართავდა, ხოლო II პერიოდიდან მასთან ერთად – ქართველ სამოციანელთა თაობა, რომლის მოღვაწეობაც ერთგვარ შემაკავებლად იქცა განათლების სფეროში ქართული ენის დამაზიანებელი პოლიტიკისთვის. სწორედ ქართული ენის დამცრობისა და შევიწროების კოლონიზატორული პოლიტიკა გახდა მათთვის მისი უფლებების გაზრდისა და პოპულარიზაციის იმპულსი. მათ მიერ დაარსებულმა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“ შეძლო გარკვეული თვალსაზრისით კონტროლი დაემყარებინა საგანმანათლებლო საქმეზე გიმნაზიებსა და სკოლებში.

საზოგადოების წევრთა საქმიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება სწორედ ქართული ენის უფლებების დაცვა იყო. ისინი მუდმივ რეჟიმში ამოწმებდნენ სახელმძღვანელოების შინაარსს და ქართული ენის საათების რაოდენობას. ასევე რევიზიას უწევდნენ სასწავლო პროგრამებს და გასცემდნენ შესაბამის რეკომენდაციებსა და დირექტივებს.

წესდების მე-3 მუხლით საზოგადოებას უფლება ჰქონდა, საკუთარი სახსრებით დაარსებულ სკოლებში სწავლა ქართულ ენაზე წარემართა. წესდება წევრებს ერთ-ერთ ამოცანად ქართულ ენაზე სახელმძღვანელოების შედგენასაც უყენებდა. გამოცემის შემდეგ ისინი სკოლებს უფასოდ გადაეცემოდა სხვა სასწავლო რესურსთან ერთად. სახელმძღვანელოების შედგენა მოსწავლეთათვის გასაგებ და მარტივ ენას მოითხოვდა, რაც ძველი ქართულის მოძველებულ მორფოლოგიურ თუ სინტაქსურ მოდელებსა და არქაულ ლექსიკურ ერთეულებზე უარის თქმას ნიშნავდა. სამოციანელთა წყალობით, ახალი ქართული ძალებს იკრებდა სასკოლო წიგნებშიც და საგანმანათლებლო სივრცეში სალიტერატურო ენის ფუნქციით ყალიბდებოდა, რაც სასიცოცხლო მნიშვნელობის იყო მისი სოციალური სტატუსის გასაზრდელად. ასე რომ, განათლების სფერო მე-19 საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოდან ქართველმა სამოციანელებმა ერთ-ერთ ძლიერ წინააღმდეგობის ფორმად აქციეს, რომელმაც უდიდესი როლი ითამაშა ენის განვითარების ტრანექტორიის ფორმირებაში.

საკითხი შესწავლილია მე-19 საუკუნის პრესაზე, საარქივო დოკუმენტებზე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სხდომის ოქმებზე, ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პუბლიცისტურ და პირად წერილებზე დაყრდნობით.

The article delves into an analysis of the fundamental characteristics of the educational system within the context of Russian colonialism, examining its impact on the functionality of the Georgian language. It elucidates that during the period under scrutiny, the educational framework exhibited analogous traits of colonial subjugation, mirroring the broader influence of Russian imperial policies. The establishment of schools in Tbilisi immediately following the country's annexation by the Tsarist Russian authorities was ostensibly framed as a benevolent endeavor aimed at nurturing the intellectual development of the youth. However, beneath this façade lay a covert agenda aimed at indoctrinating them with Russian ideological tenets, effectively enforcing Russi-

fication. This ideological agenda was perpetuated through various educational institutions, including secular, religious, and military schools.

The work delineates two distinct periods concerning the implementation of language policy in education: the first spanning from the early 19th century until the late 1870s, and the second from the late 1870s onwards. The primary divergence between these periods lies in the governance of educational policy. During the initial period, educational policy was entirely dictated by the Tsarist Russian government. However, in the latter period, alongside the Russian government's influence, emerged the Georgian generation of the sixties, whose endeavors served as a counterforce against policies detrimental to the Georgian language within the educational domain. The colonization policy aimed at diminishing and undermining the status of the Georgian language served as a catalyst for the mobilization and advocacy for its rights. The establishment of the "The Society for the Spreading of Literacy among Georgians" by this generation played a pivotal role in exerting a degree of influence over educational practices in gymnasiums and schools.

One of the primary endeavors undertaken by the members of the society was the safeguarding of the rights of the Georgian language. They maintained a continuous oversight of textbook content and the allocation of hours dedicated to the teaching of the Georgian language within educational curricula. Additionally, they conducted regular reviews of educational programs, offering pertinent recommendations and directives aimed at upholding the prominence and integrity of the Georgian language within the educational framework.

As per Article 3 of the charter, the society was vested with the authority to ensure that schools established with its own resources conducted instruction in the Georgian language. Among its responsibilities outlined in the charter, members were tasked with compiling educational materials in Georgian. These manuals, once produced, were distributed to schools free of charge alongside other educational resources. The process of compiling textbooks necessitated the adoption of a clear and straightforward language suitable for student comprehension. This involved abandoning outdated morphological and syntactic structures as well as archaic lexical units characteristic of Old Georgian.

Thanks to the efforts of the Georgian generation of the sixties, the New Georgian language gained prominence within school textbooks, gradually asserting its position as the predominant literary language within the educational sphere. This transition was crucial for enhancing the social standing of the Georgian language. Consequently, from the late 1870s onward, the members of the Georgian Sixties transformed the educational domain into a potent arena of resistance, significantly influencing the trajectory of language development.

The study delves into the topic by drawing upon various sources from the 19th century, including press publications, archival documents, minutes from meetings of “The Society for the Spreading of Literacy among Georgians”, as well as journalistic pieces and personal correspondence of Georgian writers and public figures.

უნივერსიტეტის
გამოცემა